

מֵאֵל מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גִּשְׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְּרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד: וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי-יַעֲקֹב שְׁנֵי חֲמִישֵׁי שָׁבָע שָׁנִים וָאַרְבָּעִים לוֹ וּמָאֵת שָׁנָה: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא | לִבְנָו לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם-נָא מִצָּאֲתִי חָן בְּעֵינֶיךָ שִׁים-נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד לוֹ וְאַמֵּת אֶל-נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם: וְשָׁכַבְתִּי עִם-אֲבֹתִי וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם לוֹ וְקִבַּרְתָּנִי בְּקִבְרָתָם וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אַעֲשֶׂה כְדִבְרְךָ: וַיֹּאמֶר הַשִּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמָּטָה:

תרגום אונקלוס

דְּמִצְרַיִם בְּאַרְעָא דְּגִשְׁן וַאֲחִסְיָנוּ בָּהּ וּנְפִישׁוּ וּסְגִיאוּ לְחֻדָּא: לָהּ וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם שְׁבַע עֶסְרִי שָׁנִין וַהֲוָה יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חֲמִישֵׁי שָׁבָע וְאַרְבָּעִין וְשִׁבְעָה שָׁנִין: לוֹ וַקְרִיבּוּ יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לְמָמַת וַקְרָא לְבְרִיָּהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לִיהּ אִם כְּעֵן אֲשַׁפְּחִית רַחֲמִין בְּעֵינֶיךָ שׁוּ כְּעֵן יָדְךָ תַּחְתּוֹת יְרֵכִי וְתַעֲבִיד עִמִּי טִיבּוֹ וְקִשׁוּט לֹא כְּעֵן תִּקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם: לוֹ וְאַשְׁכּוּב עִם אֲבָהָתִי וְתִטְלַנִּי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרֵנִי בְּקִבְרֵתָהוֹן וַאֲמַר אָנָּא אַעֲבִיד כְּפִתְגָמְךָ: לָהּ וַאֲמַר קִיִּים לִי וְקִיִּים לִיהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל רִישׁ עֲרֻסָּא:

פירוש רש"י

מִצְרַיִם. וְהֵיכֵן? 'בְּאֶרֶץ גִּשְׁן' שֶׁהִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ. לְשׁוֹן אֲחֻזָּה: (לָהּ) וַיְחִי יַעֲקֹב. לָמָּה פָּרְשָׁה זֹאת? לְפִי שֶׁכִּיּוֹן שֶׁנִּפְטָר יַעֲקֹב אֲבִינוּ, נִסְתַּמּוּ עֵינֵיהֶם וְלָפָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִצְרַת הַשֶּׁבִּיב וְשֶׁהִתְחִילוּ לְשַׁעֲבָדָם. דָּבָר אַחֵר: שֶׁבָקַשׁ לְגַלּוּת אֶת הַקֶּץ לִבְנָיו וְנִסְתַּם מִמֶּנּוּ. בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: (לוֹ) וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת. כָּל מִי שֶׁנִּשְׁאַמְרָה בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הֵגִיעַ לְיְמֵי אֲבוֹתָיו. וַיִּגַּד יַחֲזָק חֵי מָאָה וּשְׁמוֹנִים וַיַּעֲקֹב מָאָה אַרְבָּעִים וְשִׁבְעָה. בְּדוֹד נֹאמַר 'קְרִיבָה', אֲבִיו חֵי יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת (וַיִּגַּד שְׁמוֹנִים) שָׁנָה וְהוּא חֵי שְׁבָעִים. בְּרֵאשִׁית רַבָּה: וַיִּקְרָא לִבְנָו לְיוֹסֵף. לְמִי שֶׁהָיָה יָכֹלֵת בִּידּוֹ לַעֲשׂוֹת: שִׁים נָא יָדְךָ. וְהַשִּׁבְעָה: חֶסֶד וְאַמֵּת. חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂין עִם הַמֵּתִים הוּא 'חֶסֶד' שֶׁל אֲמֵת, שֶׁאֵינוֹ מִצָּפָה לְתִשְׁלוּם גְּמוּלָה: אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרַיִם. סוּפָה לְהִיּוֹת עֲפָרָה כְּנִים, וְשֶׁאֵין מִתִּי חוּצָה לְאֶרֶץ חַיִּים אֲלֵא בְּצַעַר גִּלְגּוּל מִחִילּוֹת,

וְשֶׁלֹּא יַעֲשׂוּנִי מִצְרַיִם עֲבוּדָה זָרָה: (לוֹ) וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתִי. וְזוֹ מִחְבֶּרֶת לְמַעַלָּה לְתַחֲלַת הַמִּקְרָא: 'שִׁים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי' וְהַשִּׁבְעָה לִּי, וְאֲנִי – סוּפִי לְשָׁכַב עִם אֲבוֹתִי, וְאַתָּה תִּשְׁאַנִּי מִמִּצְרַיִם. וְאֵין לוֹמַר 'וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתִי' הַשִּׁבְיָנִי עִם אֲבוֹתִי בְּמַעֲרָה, שֶׁהָיָה כְּתִיב אַחֲרָיו 'וְנִשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרֵנִי בְּקִבְרָתָם', וְעוֹד מְצִינוֹ בְּכָל מְקוֹם לְשׁוֹן 'שָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתָיו' הִיא הַגּוֹיְעָה וְלֹא הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ 'וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו' וְאַחֵר כֶּף 'וַיִּקְבְּרָה בְּעִיר דָּוִד' (מְלָכִים ב:ז): (לָהּ) וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל. תַּעֲלֵא בַּעֲדָנִיהָ סְגִיד לִיהּ: עַל רֹאשׁ הַמָּטָה. הִפָּךְ עֲצָמוֹ לְצַד הַשְּׁכִינָה; מִכָּאן אָמְרוּ: שֶׁהַשְּׁכִינָה לְמַעַלָּה מֵרֹאשׁוֹתָיו שֶׁל חוּלָּה. דָּבָר אַחֵר: 'עַל רֹאשׁ הַמָּטָה' עַל שֶׁהָיְתָה מִטָּתוֹ שֶׁלִּמָּה וְלֹא הָיָה בָּהּ רָשָׁע, שֶׁהָיָה יוֹסֵף מְלָךְ הָעוֹלָם, וְעוֹד שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַגּוֹיִם, וְהָיָה הוּא עוֹמֵד בְּצִדְקוֹ:

מפתח סדרי התנ"ך סדרת [=פרשת השבוע] ויחי היא אחת מארבע עשרה סדרות שבמנהג הקריאה החד-שנתי, מנהג בבל, שתחילתן אינה תחילת סדר במנהג הקריאה התלת-שנתי, המנהג הארץ-ישראלי הקדום. הסדר פותח בתחילת הפרשה הפתוחה (פרשה פא) ויאמר ליוסף הנה אביך חלה.

סדרת ויחי היא היחידה, מכל חמישים וארבע הסדרות שבמנהג הקריאה החד-שנתי הנהוג כיום בכל תפוצות ישראל, המתחילה בתוך פרשה. הפרשה הסתומה שבתוכה היא מתחילה היא פרשה פ – ואת־יהוה־שֶׁלַח לִפְנֵי אֵל יוֹסֵף (סדר מא:א). לפרשה זו, פרשה פ, כיוון רש"י (בפסוק לה) בשאלתו: למה פרשה זו סתומה? כיצד ניתן להסביר את בחירת חכמי ישראל שבבבל לפתוח קריאה בתורה בתוך פרשה? בחירה אחת ויחידה בכל סבב הקריאה השנתי?

נראה שקדמונינו בחרו לעודד את הגולים ולפתוח בפסוק האומר שאפשר לחיות גם בתוך הגלות. ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. וכך פייטו בשבעות על סדר הקריאה החד-שנתי (עמ' 183):

ויחי / איש אשר נחזק בכס מעלה בנוף שבע עשרה בחזרה וגילה [נוף היא מצרים]

ובהמשך הפיוט (עמ' 184): ויקרבו ימי דאגה ויקרא לבניו והזהר בני אל נא תקברני במצרים וקשב שינוניו וצוהו ונס לו במעניו ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו השורה האחרונה היא ציטוט פסוק מנבואות הושע יחינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו, שנקבע כראש סדר ב בתרי עשר.

כיצד קשור פסוק זה לכאן? הרמב"ן כאן כתב: "כבר הזכרתי כי רדת יעקב למצרים ירמוז בגלות השלישית.. והגלות ארך עלינו מאוד... [ובזמן הגאולה] ויעלו אותנו מכל העמים מנחה לה'... יקמנו ונחיה לפניו". סוד היום השלישי רמוז בשני ראשי סדרים נוספים: בראש סדר לח בבראשית ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את־האלהים אני ירא: ובראש סדר לב במלכים ויאמר חזקיהו אל־ישעיהו מה אות כִּי־יָרָא ה' לִי וְעֲלִיתִי בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי בֵּית ה':

מב

א ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את-שני בנים
ב בניו עמו את-מנשה ואת-אפרים: ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא
ג אליך ויתחזק ישראל וישב על-המטה: ויאמר יעקב אל-יוסף אל שדי
ד נראה-אלי בלזו בארץ כנען ויברך אתי: ויאמר אלי הנני מפרך
והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את-הארץ הזאת לזרעך אחריך
ה אחזת עולם: ועתה שני-בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד-באי אליך
ו מצרימה ליהם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו-לי: ומולדתך
ז אשר-הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם: ואני |
בבאי מפזן מטה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת-ארץ לבא

תרגום אונקלוס

א והוה בטר פתגמא האלין ואמר ליוסף הא אבוק מרע ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים:
ב וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ואתקף ישראל ויטיב על ערסא: ג ואמר יעקב ליוסף אל שדי
אתגלי לי בלזו בארעא דכנען וברך יתי: ד ואמר לי האנא מפיש לך ומסגי לך ואתננך לכנשת שבטין ואתין
ית ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת עלם: ה וכען תרין בנך דאתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתא לותך למצרים
דילי אנון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי: ו ובנין דתוליד בתריהון דילך יהון על שום אחיהון
יתקרון באחסנתהון: ז ואנא במיתא מפזן מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא בעוד כרוב ארעא למיעל

פירוש רש"י

משפּרשת ממני עד שבאתי אצלך: לי הם. בחשבון
שאר בני הם, לטל חלק בארץ איש כנגדו:
(ו) ומולדתך וגו'. אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני,
אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים, ולא
יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה; ואף על פי
שנחלקה הארץ למנין גלגלותם, כדכתיב 'לרב
תרבה נחלתו' (במדבר כג:ג), וכל איש ואיש נטל
בשנה חוץ מן הבכורות, מכל מקום לא נקראו
שבטים אלא אלו. [להטיל גורל הארץ למנין
שמות השבטים, ונשיא לכל שבט ושכט, ודגלים
לזה ולזה]: (ז) ואני בבאי מפזן וגו'. ואף על פי שאני
מטריח עליך להולכיני להקבר בארץ כנען, ולא
כך עשיתי לאמך, שהרי מתה סמוך לבית לחם:
כברת ארץ. מדת ארץ, והם אלפים אמה כמדת
תחום שבת, כדברי רבי משה הדרשן. ולא תאמר
שעכבו עלי גשמים מלהולכה ולקברה בחברון,
עת הגריד היה, שהארץ חלולה ומנקבת ככברה:

סדר מב (א) ויאמר ליוסף. אחד מן המגידים,
והרי זה מקרא קצר; ויש אומרים: אפרים היה
רגיל לפני יעקב בתלמוד, וכשחלה יעקב בארץ
גשן, הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו:
ויקח את שני בניו עמו. כדי שיברכם יעקב לפני
מותו: (ב) ויגד. המגיד 'ליעקב' ולא פרש מי.
והרבה מקראות קצרי לשון: ויתחזק ישראל. אמר:
אף על פי שהוא בני, מלך הוא ואחלק לו כבוד;
מפאן, שחולקין כבוד למלכות. וכן משה חלק
כבוד למלכות 'וירדו כל עבדיך אלה אלי' (שמות
ח:ח), וכן אליהו 'וישנס מתניו וגו' (מלכים טז:ח):
(ד) ונתתיך לקהל עמים. בשרני שעתידיים לצאת
ממני עוד קהל ועמים, ואף על פי שאמר לי: 'גוי
וקהל גוים' (לעיל לב:ג), 'גוי' – אמר לי על בנימין;
'קהל גוים' – הרי שנים לבד מבנימין, ושוב לא
נולד לי בן; למדני, שעתידי אחד משבטי להחלק,
ועתה אותה מתנה אני נותן לך: (ה) הנולדים לך וגו'
עד באי אליך. לפני בואי אליך, כלומר, שנולדו

מפתח סדרי התנ"ך

סדר מב פותח ביעקב החולה את מחלתו האחרונה הנה אביך חלה, הפטרתו היא במלכים: ואלישע חלה את-חליו אשר
ימות בו... (מלכים כז:לד), וסיומה בראש סדר כז שם: ויקח ה' אתם וירחמם ויפן אליהם למען ברייתו את-אברהם יצחק
ויעקב... הקשר בין הסדר והפטרתו נמצא במדרש בראשית רבה (סז:ד): אברהם חידש זקנה, יצחק חידש יסורין,
יעקב חידש חולי [לפני מיתתו]. ובגמרא בבא מציעא (פז): אתא אברהם בעא רחמי [ביקש רחמים] והוה זקנה שנאמר
(לעיל כ:א) וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו. עד יעקב לא הוה חולשא [לא היה חולי לפני המיתתו] אתא יעקב בעא רחמי והוה
חולשא שנאמר (ראש הסדר כאן) וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אֲבִיךָ חָלָה. עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח [לא היה חולה
שהחלים] אתא אלישע בעא רחמי ואתפח שנאמר (מלכים שם) וַאֲלִישֶׁע חָלָה אֶת-חֲלִיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ מִכָּל דַּחְלָה חָלִי
אחריתי. [מובן מכך שחלה כבר קודם ונתרפא].
רבי ינאי בפיטו לסדר זה (עמ' 248)

חרז את יעקב ואלישע: יקח חולי ראשון וחולי שני החליתה // לנביאי צדק ומקם החליתה

מב ח אַפְרָתָה וְאֶקְבֵּרָה שָׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרַת הוּא בֵּית לָחֶם: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי
ט יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אַלֶּה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בְּנֵי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי
י אֱלֹהִים בְּזֶה וַיֹּאמֶר קָח־נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֶּם: וַעֲיִנֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֶּקֶן לֹא
יא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחֲבֹק לָהֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל^ג
אֶל־יוֹסֵף רְאֵה פָנֶיךָ לֹא פָלַלְתִּי וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זֶרְעֶךָ:
יב, יג וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעַם בְּרָכְיוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאִפְיוֹ אֶרְצָה: וַיִּקַּח יוֹסֵף
אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֹלוֹ
יד מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיֵּשֶׁת עַל־רֹאשׁ
אֶפְרַיִם וְהוּא הִצְעִיר וְאֶת־שְׁמָאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׁכַּל אֶת־יָדָיו כִּי
טו מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר: וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכִּי אֲבֹתִי
טז לִפְנֵי אֲבֹרָהֶם וַיִּצְחָק הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי מַעֲוָדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הַמְּלֹאךְ
הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֶךְ אֶת־הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי

תרגום אונקלוס

לְאֶפְרַת וּקְבֵרְתָּהּ תַּמָּן בְּאוֹרֶחַ אֶפְרַת הִיא בֵּית לָחֶם: ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יְת בְּנֵי יוֹסֵף וַאֲמַר מִן אֵלִין: ט וַאֲמַר
יוֹסֵף לְאֲבֹהִי בְנֵי אֲנֹן דִּיחָב לִי יי הֵכָא וַאֲמַר קְרִיבְנוּן כְּעַן לְוֹתִי וְאֶבְרִיכְנוּן: י וַעֲיִנֵי יִשְ�רָאֵל יִקְרָא מִסִּיבֹ
לֹא יָכִיל לְמַחְזִי וְקָרִיב יְתֵהוּן לְוֹתִיהּ וְנָשִׁיק לְהוֹן וְנִפְיָהּ לְהוֹן: יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף מַחְזִי אַפְךָ לֹא סְבִרִית
וְהָא אַחְזִי יְתִי יי אַף יְת בְּנֶךָ: יב וַאֲפִיק יוֹסֵף יְתֵהוּן מִן קְדָמוּהִי וְסָגִיד עַל אַפּוּהִי עַל אֶרְעָא: יג וְדָבַר יוֹסֵף
יְת תְּרוּיָהוּן יְת אֶפְרַיִם בִּימִינִיהּ מִסְּמָאלָא דִישְׂרָאֵל וְיְת מְנַשֶּׁה בְּסִמְאֲלִיהּ מִימִינָא דִישְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוֹתִיהּ:
יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יְת יְמִינִיהּ וְשׁוּי עַל רִישָׁא דְאֶפְרַיִם וְהוּא זְעִירָא וְיְת סְמָאלִיהּ עַל רִישָׁא דְמְנַשֶּׁה אַחְפִּימְנוֹן
לִידוּהִי אֲרִי מְנַשֶּׁה בּוֹכְרָא: טו וְבָרִיךְ יְת יוֹסֵף וַאֲמַר יי דְּפִלְחוּ אֲבָהִי קְדָמוּהִי אֲבָרָהֶם וַיִּצְחָק יי דִּין יְתִי
מִדְּאִיתָנִי עַד יוֹמָא דְדִין: טז מְלֹאכָא דְפֶרֶק יְתִי מִכָּל בִּישָׁא יְבָרִיךְ יְת עוֹלִימָא וַיְתַקְרִי בְּהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אֲבָהִי

פירוש רש"י

קָחֶם נָא אֵלַי וְאֶבְרַכֶּם. זֶהוּ שְׁאֹמֵר הַפְּתוּב: וְאֵנְכִי
תִּרְגְּלִיתִי לְאֶפְרַיִם קָחֶם עַל זְרוּעֹתָיו (תרי עשר, הושע,
ג:ז) – תִּרְגְּלִיתִי רוּחִי בִיעֲקֹב בְּשִׁבִּיל אֶפְרַיִם עַד
שִׁלְקָחָן עַל זְרוּעֹתָיו: (יא) לֹא פָלַלְתִּי. לֹא מְלֹאנִי
לְבִי לְחֹשֶׁב מַחֲשָׁבָה, שְׁאֵרָאָה פָּנֶיךָ עוֹד: 'פָּלַלְתִּי'
לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ 'הִבֵּינִי עֲצָה עֲשׂוּ פִלְלָה' (ישעיה
ו:מג): (יב) וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם. לְאַחַר שֶׁנִּשְׁקָם הוֹצִיאָם
יוֹסֵף מֵעַם בְּרָכְיוֹ, כְּדִי לִישָׁבֵם זֶה לְיָמִין וְזֶה
לְשִׁמְאֵל, לְסִמְךָ יְדָיו עֲלֵיהֶם וּלְבָרְכָם: וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לְאִפְיוֹ. כְּשֶׁחָזַר לְאַחֲזָרְיוֹ מִלְּפָנֵי אָבִיו: (יג) אֶת
אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל. הֵבֵא לְקִרְיַת חֲבֵרוֹ,
יְמִינוֹ כְּנֶגֶד שְׁמָאל חֲבֵרוֹ, וְכֵן שִׁיחָא הַבְּכוֹר מִיָּמִין
לְבָרְכָהּ: (יד) שִׁכַּל אֶת יְדָיו. כְּתִרְגוּמוֹ 'אַחְפִּימְנוֹן' –
בְּהִשְׁכַּל וְחִכְמָה הִשְׁכִּיל אֶת יְדָיו לְכָד וּמַדְעָת, כִּי
יודֵעַ הָיָה 'כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר', וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁת
יְמִינוֹ עָלָיו: (טז) הַמְּלֹאךְ הַגָּאֵל אֹתִי. מְלֹאךְ הַרְגִּיל
לְהַשְׁתַּלַּח אֵלַי בְּצִרְתִּי: כְּעִנִּין שְׁנֹאמֵר 'וַיֹּאמֶר אֵלַי
מְלֹאךְ הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם יַעֲקֹב וְגו', אֵנְכִי הָאֵל בֵּית אֵל'
(לעיל כט:ט-יא): יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים. מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם:

וְאֶקְבֵּרָה שָׁם. וְלֹא הוֹלְכֶתִיהּ אֶפְלוֹ לְבֵית לָחֶם
לְהַכְנִיסָהּ לְאֶרֶץ, וַיִּדְעֵתִי שִׁישׁ בְּלִבִּי עָלַי; אֲבָל,
דַּע לָךְ שֶׁעַל פִּי הַדְּבוּר קְבֵרְתִּיהּ שָׁם, שֶׁתִּהְיֶה לְעִזְרָה
לְבִנְיָהּ: כְּשִׁיגְלָהּ אוֹתָם נְבוֹזָרָאדָן, וְהָיוּ עוֹבְרִים
דֶּרֶךְ שָׁם, יֵצֵאת רַחֵל עַל קְבֵרָהּ וּבּוֹכָה וּמְבַקֶּשֶׁת
עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, שְׁנֹאמֵר 'קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע וְגו'
(ירמיה יז:לא), וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשִׁיבָה: 'יֵשׁ שָׂכָר
לְפַעֲלָתְךָ נָאִם ה' וְגו' וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם;
וְאוֹנֵקְלוֹס תִּרְגָּם 'כְּרוֹב אֶרְעָא' – כְּדִי שִׁיעוֹר
חֲרִישֵׁת הָאֶרֶץ, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה לָהֶם קֶצֶב שֶׁהָיוּ
קוֹרִין אוֹתוֹ כְּדִי מַחֲרָשָׁה אַחַת קְרוּאִידָא בְּלַעַז,
כְּדָאמְרִינֵן 'כְּרִיב וְתִנִּי' (יומא דף מג). 'כְּמָה דְּמַסִּיק
תַּעֲלָא מִבֵּי כְּרָבָא' (בבא מציעא דף קז:). (ח) וַיֵּרָא
יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף. בִּקֵּשׁ לְבָרְכָם, וְנִסְתַּלְקָה
שְׁכִינָה מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁעֲתִיד יִרְבְּעָם וְאֶחָאֵב לְצֵאת
מֵאֶפְרַיִם, וְיִהְיֶה וּבְנָיו מִמְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר מִי אֶלֶה.
מִהֵיכָן יֵצֵאוּ אֵלָיו? שְׁאֵינֵן רְאוּיִין לְבָרְכָהּ: (ט) בְּזֶה.
הִרְאָה לוֹ שֹׁטֵר אֲרוּסִין וְשֹׁטֵר כְּתֻבָּה, וּבִקֵּשׁ יוֹסֵף
רַחֲמִים עַל הַדְּבָר, וְנָחָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: וַיֹּאמֶר

מב

יז אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: וירא יוסף כִּי־יֵשִׁית אָבִיו
 יח יד־יָמִינוּ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתֶּמֶךְ יַד־אָבִיו לְהַסִּיר אֹתָהּ
 יח מעל ראש־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי
 יט כִּי־זֶה הַבְּכֹר שֵׁים יָמִינִךָ עַל־רֹאשׁוֹ: וַיִּמָּאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי
 ידַעְתִּי גַם־הוּא יִהְיֶה־לָּעַם וְגַם־הוּא יִגְדֹּל וְאוֹלָם אֲחִיו הַקָּטָן יִגְדֹּל מִמֶּנּוּ
 כ וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם: וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יִבְרָךְ יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים כָּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁם אֶת־אֶפְרַיִם לְפָנֵי מְנַשֶּׁה:
 כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהִיָּה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהָשִׁיב אֶתְכֶם
 כב אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם: וְאֲנִי נָתַתִּי לָךְ שְׂכָם אֶחָד עַל־אֲחִיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד
 הָאֲמֹרִי בְּחֶרֶב וּבִקְשָׁתִי:

תרגום אונקלוס

אברהם ויצחק וכנעני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא: יז וחזא יוסף ארי שוי אבוי יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש בעיניהו וסעדה לידא דאבוי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה: יח ואמר יוסף לאבוי לא כן אבא ארי דין בוכרא שו ימינך על רישיה: יט וסריב אבוי ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעם ואף הוא יסגי וברם אחויה זעירא יסגי מניה ובגויה יהון שלטין בעממא: כ ובריכנון ביום ההוא למימר בך יברך ישראל למימר ישויןך יי כאפרים וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: כא ואמר ישראל ליוסף האנא מאית ויהי מימרא דיי בסעדכון ויתייב יתכון לארע אבהתכון: כב ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך דנסיבית מידיא דאמוראה בחרבי ובקשתי:

פירוש רש"י

וידגו. כדגים הללו שפרים ורכים, ואין עין הרע שולטת בהם: (יז) ויתמך יד אביו. הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: (יט) ידעתי בני ידעתי. שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל. שעתידי גדעון לצאת ממנו, שהקדוש ברוך הוא עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתידי יהושע לצאת ממנו, שיעניח את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים. כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמם, כשיצמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון: (כ) בך יברך ישראל. הבא לברך את בניו יברכם בברכתם, ויאמר איש לבנו: 'ישמך אלהים כאפרים וכמנשה'. וישם את אפרים. בברכתו 'לפני מנשה' להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים: (כב) ואני נתתי לך. לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי, וגם 'אני נתתי לך' נחלה, שתקבר בה,

מפתח סדרי התנך

לאורו של רש"י:

רש"י בפסוק יט: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתידי יהושע לצאת ממנו. שני ראשי סדרים בספר יהושע מדגישים את גדולתו של יהושע:

בראש סדר ב: הבטחה ה' לגדלו בפני העם ולהיות עמו כאשר היה עם משה היום הזה אהל גדלך בעיני כל־ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם־משה אהיה עמך: ובראש סדר ד מימוש הבטחה זו: ויהי ה' את־יהושע ויהי שמעו בכל־הארץ:

רש"י בפסוק כ וישם את אפרים. בברכתו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים.

ראש סדר ז בחומש במדבר נקבע בפסוק ביום השביעי נשיא לבני אפרים ובכך הוא מדגיש את קדימת אפרים בדגלים ובקורבנות הנשיאים בחנוכת המזבח.

מג

א ויקרא יעקב אל־בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר־יקרא אתכם פב רביעי ה

ב באחרית הימים: הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל־ישראל אביכם: ויחי

ג, ד ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז: פחז כמים אל־

תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עליה:

ה, ו שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם: בסדם אל־תבא נפשי פג

בקהלם אל־תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו־שור:

תרגום אונקלוס

א ויקרא יעקב לבנוהו ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית דיערע יתכון בסוף יומיא: ב אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אלפן מן ישראל אבוכון: ג ראובן בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא: ד על דאזלת לקביל אפך הא כמיא ברם לא אהניתא חולק יתיר לא תסב ארי סליקתא בית משכבי אבוק בכין אחילתא לשיווי ברי סליקתא: ה שמעון ולוי אחין גוברין גברין בארע תותבותהון עבדו גבורא: ו ברזיהון לא הות נפשי באתכנושיהון למחך לא נחתית מן יקרי ארי ברוגזהון קטלו קטול וברעותהון תרעו שור סנאה:

פירוש רש"י

עשו היא, זו אמנות שלו היא – ואתם חמסתם אותה הימנו: מכרתיהם. לשון כלי זין, הסוף בלשון יוני מכי"ר; דבר אחר: 'מכרתיהם' – בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס, כמו 'מכרתיך ומלדתיך' (יחזקאל ז:לד), וזה תרגום של אונקלוס: (ו) בסדם אל תבא נפשי. זה מעשה זמרי; כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו: זו אסורה או מתרת? אם תאמר: 'אסורה' – בת יתרו מי התירה לך? – אל יזכר שמי בדבר, שנאמר 'זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני' (במדבר כב:ה), ולא כתב 'בן יעקב': בקהלם. כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי, את כל העדה על משה ועל אהרן – אל תחד כבדי. שם – אל יתיחד עמהם שמי, שנאמר 'קרח בן יצהר בן קהת בן לוי' (במדבר טו:א), ולא נאמר 'בן יעקב'; אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדיוכן נאמר: 'בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל' (סדר ב:צז–צח): אל תחד כבדי. 'כבוד' לשון זכר הוא, ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר: אתה, כבודי, אל תתיחד עמהם, כמו 'לא תחד אתם בקבורה' (ישעיה ו:יט): כי באפם הרגו איש. אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כלם אלא כאיש אחד; וכן הוא אומר בגדעון: 'והכית את מדין כאיש אחד' (שופטים ד:יז). וכן במצרים 'סוס ורכבו רמה בים' (שמות יא:יח). זהו מדרשו; ופשוטו: אנשים הרבה קורא 'איש' – כל אחד לעצמו: 'באפם הרגו' כל איש שכעסו עליו, וכן 'יילמד לטרף טרף אדם אכל' (יחזקאל יב:ז); וברצנם עקרו שור. רצו לעקר את יוסף שנקרא 'שור', שנאמר 'בכור שורו הדר לו' (דברים כז:יז). עקרו אשירטי"ר בלעז, לשון 'את סוסייהם תעקר' (יהושע ז:ח):

סדר מג (א) ואגידה לכם. בקש לגלות את הקץ ונסתלקה שכינה ממנו, והתחיל אומר דברים אחרים: (ג) וראשית אוני. היא טפה ראשונה לו, שלא ראה קרי מימיו: אוני. כחי, כמו 'מצאתי און לי' (תרי עשר, הושע, ג:כד), 'מרב אונים' (ישעיה טז:כז), 'ולאין אונים' (שם כט): יתר שאת. ראוי היות להיות יתר על אחיך בכהנה, לשון נשיאות פנים: ויתר עז. במלכות, כמו 'ויתן עז למלכו' (שמואל ב:א), ומי גרם לך להפסיד כל אלה? (ד) פחז כמים. הפחז והבהלה, אשר מהרת להראות פעסך, כמים הללו הממהרים למרוצתם, לכך – אל תותר. אל תרבה לטל כל היתרות הללו שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת? כי עלית משכבי אביך, אז חללת. אותו שעלה על יצועי – שם שכינה, שהיה דרפה להיות עולה על יצועי: פחז. שם דבר הוא, לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח. ואלו היה לשון עבר, היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה: יצועי. לשון משכב, על שם שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין. והרבה דומים לו 'אם זכרתיך על יצועי' (תהלים סדר ח פסוק עז, מזמור סב שלנו פסוק ז), 'אם אעלה על ערש יצועי' (תהלים סדר יח פסוק כג, מזמור קכט שלנו פסוק ג): (ה) שמעון ולוי אחים. בעצה אחת על שכם ועל יוסף: ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגהו' (לעיל לג:יט–כ). מי הם? אם תאמר: ראובן או יהודה – הרי לא הסכימו בהריגתו; אם תאמר: בני השפחות – הרי לא היתה שנאתן שלמה, שנאמר 'והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה' (לעיל לג:כ); יששכר וזבולן לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם; על כרחך – שמעון ולוי הם, שקראם אביהם 'אחים': כלי חמס. אמנות זו של רציחה, חמס הוא בידיהם – מברכת

מפתח סדרי התנ"ך לאורו של רש"י (א): דוגמות של ראשי סדרים על הקץ: ירמיה כז ואתה אל־תירא עבדי יעקב ואל־תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת־זרעך מארץ שבים ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד: וישעיה יב כי בראתו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את־קדוש יעקב ואת־א' ישראל יעריצו: ורבים נוספים.

מג

ז אָרוֹר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה אַחֲלָקֶם בִּיעָקֹב וְאַפִּיצֶם יוֹחִי בְּיִשְׂרָאֵל:

ח. ט יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך: גור פד

אריה יהודה מטרף בני עליה פרע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו:

י לא יסור שבט מיהודה ומחזק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת

יא עמים: אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כפס פיין לבשו ובדם-

תרגום אונקלוס

ז ליט רוגזוֹן אַרִי תִקִּיף וְחִימָתָהוֹן אַרִי קִשְׁיָא אַפְלַגְנוֹן בִּיעָקֹב וְאַבְדְּרַנּוֹן בְּיִשְׂרָאֵל: ח יהודה אַתְּ אוֹדִיתָא וְלֹא בְהִיתָתָא בְּךָ יוֹדוֹן אַחֲךָ יִדְךָ תִּתְקַף עַל בְּעָלֵי דְבִבְךָ יִתְבְּרוֹן סְנָאךָ יְהוֹן מַחְזִירִי קִדְלָא קִדְמָךָ יְהוֹן מִקְדָּמִין לְמִשְׁאֵל בְּשִׁלְמָךָ בְּנֵי אָבוֹךָ: ט שְׁלִטוֹן יְהִי בְּשִׁירוֹיָא וּבְסוּפָא יִתְרַבָּא מִלְכָּא מִדְּבִית יְהוּדָה אַרִי מִדִּין קִטְלָא בְּרִי נִפְשָׁךְ סְלִיקָתָא יְנוּחַ יִשְׂרִי בְּתַקּוּף כְּאַרְיָא וְכִלְיָתָא וְלִית מַלְכוּ דְּתוֹעֲזוּעִיָּה: י לֹא יַעֲדִי עֵבֶד שׁוֹלְטִין מִדְּבִית יְהוּדָה וְסִפְרָא מִבְּנֵי בְנוּהִי עַד עֲלָמָא עַד דִּיִּיתִי מִשִּׁיחָא דְּדִילִיָּה הִיא מַלְכוּתָא וְלִיָּה יִשְׁתַּמְעוֹן עִמָּמִיָּא: יא יִסְחֹר יִשְׂרָאֵל לְקִרְתִּיָּה עֲמָא יִבְנוּן הִיכְלִיָּה יְהוֹן צִדִּיקָא סְחוּר סְחוּר לִיָּה פִירוּשׁ רִשִּׁי

שילה. מלך המשיח שהמלוכה שלו, וכן תרגם אונקלוס; ומדרש אגדה: שילו – שי לו, שנאמר יבילו שי למורא (תהלים סדר י פסוק עה, מזמור עה שלנו פסוק יב): ולו יקהת עמים. אספת עמים. שהיו ד עקר היא ביסוד כמו 'יפעתך' (יחזקאל יז:ה) ופעמים שנופלת ממנו. וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עקר נופל, כגון נו"ן של נוגף ושל נושא, ואל"ף שב' ואחותי באזניכם' (איוב ג:מד) ושב' אבחת חרב' (יחזקאל יב:כד) ו'אסוף שמן' (מלכים כ:מ), אף זה, 'קהת עמים' אספת עמים שנאמר 'אליו גוים ידרשו' (ישעיה ה:ט). ודומה לו 'עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם' (משלי ה:ז) לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה. ובתלמוד 'דיתבי ומקוהו אקהתא בשוקי דנהרדעא' במסכת יבמות (ק:). ויכול היה לומר 'קהת עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. נתנבא על ארץ יהודה, שתהא מושכת יין כמעין; איש יהודה יאסר לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת, ומשורק אחד – בן אתון אחד: שרקה. זמורה ארפה, קוריד"א בלעז: כפס פיין. כל זה לשון רבוי יין: סותה. לשון מין בגד הוא, ואין לו דמיון במקרא: אסרי. כמו 'אוסר', דגמת 'מקימי מעפר דל' (תהלים סדר טז פסוק יח, מזמור קיב שלנו פסוק ז) 'הישיבי בשמים' (שם קכ:א) וכן 'בני אתנו' – כענין זה. ואונקלוס תרגם במלך המשיח 'גפן' הם ישראל; 'עירה' זו ירושלים; 'שרקה' ישראל ו'אנכי נטעתיה שורק' (ירמיה א:מ) בני אתנו. יבנון היכליה לשון 'שער האיתון' בספר יחזקאל (כ:כג) ועוד תרגמו בפנים אחרים: 'גפן' אלו צדיקים; 'בני אתנו' עבדי אורייתא

ראשי סדרים רבים מתארים את מימוש ברכת יעקב לא יסור שבט מיהודה מדוד ואילך... עד כי יבא שילה מלך המשיח (רש"י). בשמואל סדר טז ועתה הגה ידעתי כי מלך תמלוך וקמה בידך ממלכת ישראל: ושם סדר כז ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם ושם לד מגדול ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לרוד ולורעו עד עולם: במלכים סדר ג והמלך שלמה ברוך וכפא דוד יהיה נכון לפני ה' עד עולם: ושם סדר יא בדברי ה' שפיעול המלכות בעם היא מאתו כה אמר ה' לא תעלו ולא תלחמו עם אחיכם בני ישראל... כי מאתי נהיה הדבר הזה... הסדרים במלכים יג, יט, כו, כז, כח, כט, ל, לג, לד, לה פותחים בתחילת מלכות מלך לבית דוד או בצדקותו, וכן בירמיה סדר יד, ובדברי הימים טז, יט, כ, כא, כד. בנבואות הנחמה על שיבת ציון פותח סדר טז בתרי עשר ביום ההוא... אקחך ורפכל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיה כחותם... ובחזרת מלכות בית דוד לעתיד לבוא, פותח סדר יז בירמיה ועבדו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם: וראה גם בראשי הסדרים ז, ט בישעיה.

מג

יב עֲנָבִים סוּתָה: חֲכָלִילִי עֵינַיִם מִיָּין וְלִבְךָ-שְׁנַיִם מַחְלָב:

ויחי

יג זְבוּלָן לְחוּף יָמִים יִשְׁכֵּן וְהוּא לְחוּף אֲנִית וַיִּרְכְּתוּ עַל-פֶּה צִידָן:

יד, טו יִשְׁשֹׁכֶר חֲמֹר גָּרָם רִבֵּץ בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים: וַיֵּרָא מִנְחָה כִּי טוֹב וְאֶת-הָאָרֶץ פֹּה

טז כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לִסְבָּל וַיְהִי לְמַסַּעֲבָד: דן פֹּה

יז יָדִין עָמוֹ כְּאֶחָד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל: יְהִי-דָן נָחֵשׁ עַל־דֶּרֶךְ שְׁפִיפָן

תרגום אונקלוס

וְעַבְדֵי אוֹרִיתָא בְּאוּלְפָן עָמִיה יְהִי אֲרָגוֹן טָב לְבוּשִׁיה וּכְסוּתִיה מִלָּא מִלָּא צָבַע זְהוּרִי וְצִבְעָנִין: יב יִסְמְקוֹן טוֹרוּהִי בְּכַרְמוּהִי יִטּוּפוֹן נַעֲוֹהִי בְּחֹמֶר יַחֲוֹן בְּקַעְתִּיה בַּעֲבוּר וּבְעֲדֵרֵי עֲנִיה: יג זְבוּלָן עַל סַפֵּר יִמְמִיא יִשְׂרִי וְהוּא יִכְבִּישׁ מַחוּזִין בְּסַפִּינָן וְטוֹב יָמָא יִיכּוֹל וְתַחֲמוּמִיה יְהִי מִטִּי עַד צִידוֹן: יד יִשְׁשֹׁכֶר עַתִּיר בְּנִכְסִין אַחְסִנְתִּיה בֵּין תַּחֲמוּמִיא: טו וַחֲזָא חוּלְקָא אָרִי טָב וַיֵּת אֲרַעָא אָרִי מַעֲבָדָא פִּירִין וַיִּכְבִּישׁ מַחוּזִי עַמְמִיא וַיִּשְׁיָצִי יֵת דִּירִיהוֹן וְדִישְׁתָּאֲרוֹן בְּהוֹן יְהוֹן לִיה פִּלְחִין וּמַסְקִי מַסִּין: טז מִדְּבִית דָּן יִתְבַּחַר וַיְקוּם גּוֹבְרָא בְיוֹמֹהִי יִתְפָּרִיק עָמִיה וּבִשְׁנוּהִי יִנוּחֹן כְּחָדָא שְׁבִטָא דִּישְׂרָאֵל: יז יְהִי גְבָרָא דִּיתְבַּחַר וַיְקוּם מִדְּבִית דָּן אִימְתִּיה תִּתְרַמִּי עַל עַמְמִיא וּמַחְתִּיה תִּתְקַף בְּפִלְשֶׁתַי כַּחֲוִי חוֹרְמָן יִשְׂרִי עַל אוֹרְחָא וּכְפִתְנָא פִירוּשׁ רִשִׁי

יִרְכְּתוּ. סוּפוֹ, כְּמוֹ 'וּלְיִרְכְּתִי הַמִּשְׁכָּן' (שמות יט:כב): (יד) 'יִשְׁשֹׁכֶר חֲמֹר גָּרָם. חֲמֹר בַּעַל עֲצָמוֹת, סוּבֵל עַל תּוֹרָה בְּחֲמֹר חֶזֶק, שְׁמִטְעִינִין אוֹתוֹ לְמִשְׁאֵי כְּבֹד: רִבֵּץ בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים. בְּחֲמֹר הַמְהִלָּךְ בְּיוֹם וּבְלֵילָה, וְאֵין לוֹ לִינָה בְּבִית, וּכְשֶׁהוּא רוֹבֵץ לְנוֹחַ, רוֹבֵץ בֵּין הַתַּחֲמוּמִין, בְּתַחֲמוּמֵי הָעִירוֹת שְׁמוּלִיק שֶׁם חֲבִילוֹת שֶׁל פְּרָקְמִטָּיא: (טו) וַיֵּרָא מִנְחָה כִּי טוֹב. רָאָה לְחֻלְקוֹ אָרֶץ מְבוֹרְכַת וְטוֹבָה לְהוֹצִיא פְּרוֹת: וַיֵּט שְׁכָמוֹ לִסְבָּל. עַל תּוֹרָה: וַיְהִי. לְכָל אַחֲוֵי יִשְׂרָאֵל: לְמַסַּעֲבָד. לְסַפֵּק לָהֶם הוֹרָאוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְסִדְרֵי עֲבוּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּמִבְנֵי יִשְׁשֹׁכֶר יוֹדְעֵי בִּינָה לַעֲתִים לְדַעַת מֶה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מֵאֲתִים' – מֵאֲתִים סְנֵהֲדָאוֹת הָעַמִּיד, 'וְכָל אַחֲיָהֶם עַל פִּיהֶם' (דברי הימים ה:עב): וַיֵּט שְׁכָמוֹ. הִשְׁפִּיל שְׁכָמוֹ, כְּמוֹ 'וַיֵּט שְׁמִים' (שמואל א:כז) 'הִטּוֹ אֶזְנוֹכֶם' (תהלים סדר י פסוק צח, מִזְמוֹר עֹז שֶׁלֵּנו פסוק א). וְאוֹנְקְלוֹס תַּרְגָּמוֹ בְּפָנִים אַחֲרִים: 'וַיֵּט שְׁכָמוֹ לִסְבָּל' – מִלְחָמוֹת וּלְכַבֵּשׁ מַחוּזוֹת, שֶׁהֵם יוֹשְׁבִים עַל הַסֶּפֶר, 'וַיְהִי' הָאוֹיֵב כְּבוֹשׁ תַּחֲתָיו 'לְמַסַּעֲבָד': (טז) דָּן יָדִין עָמוֹ. יִנְקָם נִקְמַת עָמוֹ מִפְּלִשְׁתִּים, כְּמוֹ 'כִּי יָדִין ה' עָמוֹ' (דברים כו:יז): כְּאֶחָד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל. כָּל יִשְׂרָאֵל יֵהִיו כְּאֶחָד עָמוֹ, וְאֵת כָּלֶם יָדִין, וְעַל שֶׁמִּשְׁוֹן נָבֵא נְבוּאָה זֹאת: וַעֲדָא יֵשׁ לְפָרֵשׁ: 'כְּאֶחָד שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל' – כְּמִיחָד שְׁבִטֵיכֶם, הוּא דָּוִד שְׂבָא מִיְּהוּדָה: (יז) שְׁפִיפָן. הוּא נָחֵשׁ: וְאוֹמֵר אֲנִי שְׁקָרוֹי כֵּן, עַל שֶׁשֶּׁהוּא נוֹשֵׁף, כְּמוֹ 'וְאֵתָה תִּשְׁוֹפְנוּ עֶקֶב' (לעיל ב:יז):

בְּאוּלְפָן, עַל שֶׁם 'רִכְבֵּי אֶתְנוֹת צָחוֹרוֹת' (שופטים ג:לה); 'כְּפֶס בֵּיין' – 'יְהִי אֲרָגוֹן טָב לְבוּשִׁיה', צָבַעו דוּמָה לֵינָן. וְצִבְעָנִין הוּא לְשׁוֹן 'סוּתָה' שֶׁהָאִשָּׁה לּוֹכֶשֶׁת וּמְסִיתָה בָּהֶן אֶת הַזָּכָר לְתֵן עֵינָיו בָּהּ. וְאִף רְבוּתִינוּ פִּרְשׁוּ בְּתַלְמוּד לְשׁוֹן הַסֵּתֶת שְׁכָרוֹת, בְּמַסְכַּת כְּתוּבוֹת (ק"א): 'וְעַל הֵיין – שְׁמָא תֵּאֱמַר: אֵינִי מְרוּהָ? תַּלְמוּד לּוֹמֵר 'סוּתָה': (יב) חֲכָלִילִי. לְשׁוֹן אָדָם, כְּתַרְגוּמוֹ. וְכֵן 'לְמִי חֲכָלִלוֹת עֵינַיִם' (משלי ו:לח) – שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שׁוֹתֵי יַיִן עֵינֵיהֶם מְאֵדִימִין: מַחְלָב. מֵרַב חֲלָב, שֶׁיְהִי בְּאֲרָצוֹ מְרַעָה טוֹב לְעֲדָרֵי צֹאן; וְכֵן פִּירוּשׁ הַמִּקְרָא: אָדָם עֵינַיִם יֵהָא מֵרַב יַיִן, 'וְלִבְךָ שְׁנַיִם' יֵהָא מֵרַב חֲלָב; וּלְפִי תַּרְגוּמוֹ: 'עֵינַיִם' – לְשׁוֹן הָרִים, שְׁמִשֵּׁם צוֹפִים לְמִרְחֹק; וְעוֹד תַּרְגָּמוֹ בְּפָנִים אַחֲרִים: לְשׁוֹן מַעֲיָנוֹת וְקִלּוֹחַ הַיִּקְבִּים, 'נַעֲוֹהִי' – יִקְבִּים שְׁלוֹ, וְלְשׁוֹן אֲרָמִי הוּא בְּמַסְכַּת עֲבוּדָה זָרָה (ע"ד): 'נַעֲוָה אֲרַתְחוּ'. 'יַחֲוֹן בְּקַעְתִּיה' תַּרְגָּם 'שְׁנַיִם' לְשׁוֹן 'שְׁנֵי הַסֶּלְעִים' (שמואל ז:לא): (יג) זְבוּלָן לְחוּף יָמִים. עַל חוּף יָמִים תִּהְיֶה אֲרָצוֹ; 'חוּף' – כְּתַרְגוּמוֹ: 'סֶפֶר', מִרְקָא בְּלַעַז, 'וְהוּא' יִהְיֶה מְצוּי תְּדִיר עַל 'חוּף אֲנִית', בְּמִקּוֹם הַנֶּמֶל, שְׁאֲנִיּוֹת מְבִיאוֹת שֶׁם פְּרָקְמִטָּיא; שֶׁהִיָּה זְבוּלָן עוֹסֵק בְּפִרְקָמִטָּיא וּמִמְצִיא מְזוֹן לְשִׁבְטֵי יִשְׁשֹׁכֶר, וְהֵם עוֹסְקִים בְּתוֹרָה. הוּא שְׁאֵמֵר מִשָּׁה: 'שְׁמַח זְבוּלָן בְּצִאֲתָךְ וַיִּשְׁשֹׁכֶר בְּאַהֲלִיךָ' (דברים כו:יח) – זְבוּלָן יוֹצֵא בְּפִרְקָמִטָּיא, וַיִּשְׁשֹׁכֶר עוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּאַהֲלִים: וַיִּרְכְּתוּ עַל צִידוֹ. סוּף גָּמַר גְּבוּלוֹ יִהְיֶה סְמוּךְ לְצִידָן:

לאורו של רש"י: (יג) זְבוּלָן יוֹצֵא בְּפִרְקָמִטָּיא וַיִּשְׁשֹׁכֶר עוֹסֵק בְּתוֹרָה בְּאַהֲלִים. הַשְׁפַּע הַכֹּלְכִלִי שֶׁל יִשְׁשֹׁכֶר וְזְבוּלָן מוֹדֵגֵשׁ גַּם בְּרֹאשׁ סֵדֶר וּ שְׁבִדְרֵי הַיָּמִים, בְּפִסּוּק הַמֵּתָאֵר אֶת הַשְׁמִחָה הַגְּדוּלָּה בַּעַם יִשְׂרָאֵל עִם הַכְּתָרָתוֹ שֶׁל דָּוִד לְמֶלֶךְ: וְגַם הַקְּרוּבִים אֲלֵיהֶם עַד יִשְׁשֹׁכֶר וְזְבוּלָן וְנִפְתָּלִי מְבִיִּים לָהֶם בְּחִמּוּרִים וּבְגִמְלִים וּבְפִרְדִּים וּבְבִקְרָא מֵאֵלָּל קִמַּח דְּבִלִים וְצִמּוּקִים וַיִּין וְשִׁמֵּן וּבִקְרָא וְצֹאן לְרֵב כִּי שְׁמִחָה בְּיִשְׂרָאֵל: (טז) וְעַל שֶׁמִּשְׁוֹן נָבֵא נְבוּאָה זֹאת. רֹאשׁ סֵדֶר י בְּשׁוּפְטִים עוֹסֵק בְּשִׁמְשׁוֹן: וְתַלְדָּה הָאִשָּׁה בֵּן וְתַקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמִשׁוֹן וַיְגַדֵּל הַנָּעַר וַיִּבְרַכְהוּ ה': וְכֵן רֹאשׁ סֵדֶר יֵא: וַיִּשְׁכַּב שְׁמִשׁוֹן... וַיִּקָּם בְּחִצֵּי הַלֵּילָה וַיִּאֲחֹז בְּדִלְתוֹת שַׁעַר-הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזוֹת וַיִּסַּע עִם-הַבְּרִית וַיֵּשֶׁם עַל-כַּתְּפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל-רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי חֲבָרוֹן:

מג

יח עלי-ארח הנשף עקבי-סוס ויפל רכבו אחור: לישועתך קניתי ויחי

יט יהוה: גד גדוד יגודנו והוא פח חמישי

כ יגד עקב: מאשר שמנה לחמו והוא יתן פט

כא מעדני-מלך: נפתלי אילה שלחה הנתן ז

כב אמרי-שפר: בן פרת יוסף בן פרת עלי-עין בנות צא

תרגום אונקלוס

יכמון על שבילא יקטיל גברי משרית פלשתאי פרשין עם רגלאין יעקר סוסון ורתפין וימגר רכביהון לאחרא: יח לפורקנך סברית יי: יט דבית גד משרית מזינין יעברון ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון: כ דאשר טבא ארעיה והיא מרביא תפנוקי מלכין: כא נפתלי בארע טבא יתרמי עד ביה ואחסנתיה תהי מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון: כב ברי תסגי יוסף ברי דאתברך בגופן דנציב על עינא דמיא תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון פירוש רשי

במנחות (פה:) פעם אחת הצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו': (כא) אילה שלחה. זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פרותיה, כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלחה – אילה משלחת לרוץ: הנתן אמרי שפר. בתרגומו. דבר אחר: על מלחמת סיסרא נתנבא 'ללקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי וגו' (שופטים ג:ז) והלכו שם בזריזות. וכן נאמר שם לשון 'שלוח': 'בעמק שלח ברגליו' (שם ג:ז): הנתן אמרי שפר. על ידם שרו דבורה וברק שירה; ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב, כשערער עשו על המערה במסכת סוטה (ג:) ותרגומו: 'יתרמי עד ביה' – יפל חבלו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח: (כב) בן פרת. בן חז. והוא לשון ארמי 'אפריון נמטה לרבי שמעון', בסוף בבא מציעא (ק"ט): בן פרת עלי עין. חנו נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור. בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביפיו; 'בנות' הרבה 'צעדה' כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. דבר אחר: 'עלי שור' – על ראיתו, כמו 'אשורנו ולא קרוב' (במדבר כ:לה) ומדרשי אגדה יש רבים וזה נוטה לשוב לשון המקרא. 'פרת' ת"ו שבו הוא תקון הלשון כמו 'על דברת בני האדם' (קהלת ב:ו). 'שור' כמו לשור. 'עלי שור' בשביל לשור; ותרגומו של אונקלוס 'בנות צעדה עלי שור' – תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו', וכתב 'בנות' על שם בנות מנשה, בנות צלפחד, שנטלו חלק בשני עברי הירדן. 'ברי תסגי יוסף', 'פרת' – לשון פריה ורביה; ויש מדרשי אגדה המתשבים על הלשון: בשעה שבא עשו לקראת יעקב, בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהן להשתחוות, וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו (לעיל ל:ז) – אמר יוסף: רשע זה עינו רמה, שמא יתן עיניו באמי יצא לפניו ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו: 'בן פרת' – הגדלת עצמך יוסף 'עלי עין' של עשו לפיכך זכית לגדלה. 'בנות צעדה עלי שור' להסתכל בך בצאתך על מצרים; ועוד דרשוהו: לענין שלא תשלט בזרעו עין הרע, ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת

הנשף עקבי סוס. כך דרכו של נחש, ודמהו לנחש 'הנשף עקבי סוס ויפל רכבו אחור' שלא נגע בו. ודגמתו מצינו בשמשון 'וילפת וגו' את שני עמודי התוף וגו' (שופטים יא:כז) – ושעל הגג מתו; ואונקלוס תרגם 'כחוי חורמן' – שם מין נחש, שאין רפואה לנשיכתו, והוא 'צפעוני', וקרוי 'חורמן' על שם שעושה הכל חרם, 'וכפתנא' כמו פתן 'יכמון' – יארוב: (יח) לישועתך קניתי ה'. נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו, וסופו לומר 'זכרני נא וזחנקני נא אך הפעם וגו' (שם יא:כז): (יט) גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם, וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתיות? יש לומר, 'גדוד' שם דבר צריך שני דלתיות, שכן דרך תבה בת שתי אותיות להכפל בסופה, ואין יסודה אלא שתי אותיות. וכן אמר 'כצפור לנוד' (משלי ז:יח) – מגזרת 'ושבעתי נדדים' (איוב כ:לה), 'שם נפל שדוד' (שופטים ג:נב), מגזרת 'ישוד צהרים' (תהלים סדר יג פסוק ז, מזמור צ שלנו פסוק ו), אף 'גוד' 'גודנו' 'וגדוד' מגזרה אחת הם. וכשהוא מדבר בלשון 'יפעל' אינו כפול, כמו: יגוד, ינוד, ירום, ישוד, ישוב. וכשהוא 'מתפעל' או מפעיל אחרים הוא כפול, כמו: יתגודד, יתרום יתבולל, יתעודד. ובלשון 'מפעיל': 'יתום ואלמנה יעודד' (תהלים סדר יט פסוק עו, מזמור קמג שלנו פסוק ט), 'לשוב יעקב אליו' (ישעיה כ:כז), 'משכב נתיבות' (שם כ:מו). 'יגודנו' האמור כאן אינו לשון שיפעילוהו אחרים, אלא כמו: יגוד הימנו, כמו 'בני יצאני' (ירמיה ז:כג) – יצאו ממני; 'גד גדוד יגודנו' – גדודים יגודו הימנו, שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגד עקב. כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב. בדרךם ובמסלותם שהלכו ישובו כמו 'ועקבותיה לא נדעו' (תהלים סדר י פסוק צו, מזמור עו שלנו פסוק כ) וכן 'בעקבי הצאן' (שיר השירים א:ח) בלשון לעז טראציש: (כ) מאשר שמנה לחמו מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זיתים מרבים בחלקו, והוא מושף שמן כמעין; וכן ברכו משה ויטבל בשמן רגלו' (דברים כז:כד) כמו ששנינו

מִגְּ כֹה, כִּד צַעֲדָה עַל־שׁוּר: וַיִּמְרְרוּהוּ וַרְבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בַּעֲלֵי חֲצִים: וַתֵּשֶׁב בְּאִתָּן וַיַּחֲזִק
 כֹּה קִשְׁתּוֹ וַיַּפְּזוּ זִרְעֵי יָדָיו מִיַּד אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם רָעָה אֲבֶן יִשְׂרָאֵל: מֶאֱל
 אֲבִיךָ וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֵת שְׂדֵי וַיְבַרְכֶּךָ בְּרֶכֶת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרֶכֶת תְּהוֹם רַבָּצַת
 כֹּו תַחַת בְּרֶכֶת שָׁדִים וְרַחֵם: בְּרֶכֶת אֲבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בְּרֶכֶת הוֹרֵי עַד־תַּאֲוֹת
 גְּבַעַת עוֹלָם תַּהֲלִיךְ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקֶדֶד נִזִּיר אַחִיו:

תרגום אונקלוס

חולקא ואחסנתא: כג ואתמררו עמיה ונקמיה ואעיקו ליה גוברין גברין בעלי פלגותיה: כד ותבת בהון נביאותיה על
 דקנים אוריתא בסתר ושוי תוקפא רוחצניה ככן יתרמא דהב על דרעוהי אחסין מלכותא ותקיף דא הות ליה מן קדם
 אל תקיפא דיעקב דבמיריה זן אבהן ובנין זרעא דישראל: כה מימר אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי ויברכך ברכן
 דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: כו ברכתא דאבוך יתוספן לך
 על ברכתא דלי בריכו אבהתי דחמידו להון רברביא דמן עלמא יהוין כל אלין לרישא דיוסף גוברא פרישא דאחיה:
 פירוש רש"י

בהם: (כג) וימררוהו ורבו. וימררוהו אחיו, וימררוהו
 פוטיפר ואשתו – לאסרו; לשון וימררו את חייהם
 (שמות א:יג): ורבו. נעשו לו אחיו אנשי ריב; ואין
 הלשון הזה לשון 'פעלו' שאם כן היה לו לנקד
 'ורבו', כמו 'המה מי מריבה אשר רבו וגו' (במדבר
 י:מג) ואף אם לשון רבית חצים הוא כן היה לו לנקד.
 ואינו אלא לשון 'פעלו' כמו 'שמו שמים' (ירמיה א:לא)
 שהוא לשון 'הושמו', וכן 'רוממו מעט' (איוב ה:מב)
 שהוא לשון 'הורמו', אלא שלשון 'הורמו' ו'הושמו'
 על ידי אחרים ולשון 'שמו', 'רמו', 'רבו' מאליהם
 הוא, משוממים את עצמם, נתרוממו מעצמם, נעשו
 אנשי ריב. וכן 'דמו ישיבי אי' (ישעיה ט:ה) כמו נדמו;
 וכן תרגם אונקלוס 'ונקמוהי': בעלי חצים. שלשונם
 כחץ; ותרגומו: 'בעלי פלגותיה', לשון 'ותהי
 המחצה' (במדבר כה:יב) – אותן שהיו ראויים לחלק
 עמו נחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו. נתישבה בחיק:
 קשתו. חזקו: ויפזו זרעי ידיו. זו היא נתינת טבעת על
 ידו, לשון 'זהב מופז' (מלכים ט:י), זאת היתה לו מידי
 הקדוש ברוך הוא, שהוא 'אביר יעקב' ומשם עלה
 להיות 'רעה אבן ישראל' – עקרון של ישראל, לשון
 'האבן הראשה' (תרי עשר, זכריה, יז:ו) – לשון מלכות;
 ואונקלוס אף הוא כך תרגמו: 'ותשב' – 'ותבת בהון
 נביאותיה', החלומות אשר חלם להם, 'על דקנים
 אוריתא בסתר', תוספת הוא ולא מלשון עברי
 שבמקרא 'ושוי תוקפא רוחצניה' תרגום של 'באיתן
 קשתו'. וכך לשון התרגום על העברי: ותשב
 נבואתו בשביל שאיתנו של הקדוש ברוך הוא
 היתה לו לקשת ולמבטח. 'בכן יתרמא דהב על
 דרעוהי' לכו ויפזו זרעי ידיו לשון פז, 'אבן ישראל'
 לשון נוטריקון אב וכן, 'אבהן ובנין' – יעקב ובניו;
 ורבותינו דרשו: 'ותשב באיתן קשתו' על כבישת
 יצרו באשת אדניו, וקורהו קשת על שם שהזרע
 יורה כחץ. 'ויפזו זרעי ידיו' כמו ויפצו, שיצא הזרע

מבין אצבעות ידיו. 'מידי אביר יעקב' שנקראה לו
 דמות דיוקנו של אביו וכו', כדאיתא בסוטה (לז:):
 (כה) מאל אביר. היתה לך זאת, והוא 'יעזרך': ואת
 שדי. ועם הקדוש ברוך הוא היה לך פשלא שמעת
 לדברי אדונתך, והוא יברכך: ברכת שדים ורחם.
 'ברכתא דאבוך ודאמך', כלומר, יתברכו המולידיים
 והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעים טפה הראויה
 להריון, והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל
 עבריהן: שדים. 'ירה יירה' (שמות טו:ח), מתרגמינן
 'אשתדאה ישתדי', אף 'שדים' כאן על שם שהזרע
 יורה כחץ: (כו) ברכת אביר גברו וגו'. הברכות
 שברכני הקדוש ברוך הוא גברו על הברכות שברך
 את הורי: עד תאות גבעת עולם. לפי שהברכות שלי
 גברו והלכו עד סוף גבולי 'גבעת עולם', שנתן לי
 ברכה פרוצה בלי מצרים, מגעת עד ארבע קצות
 העולם, שנאמר 'ופרצת ימה וקדמה וגו' (לעיל כו:ה),
 מה שלא נאמר כן לאברהם וליצחק! לאברהם אמר
 לו 'שא נא עיניך וראה וגו' צפונה וגו' כי את כל
 הארץ אשר אתה ראה לך אתננה' (לעיל ילד-לה) –
 ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד; ליצחק אמר לו
 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימתי
 את השבעה וגו' (לעיל כג:ט). וזהו שאמר ישעיה
 'והאכלתיך נחלת יעקב אבירך' (ישעיה כד:א) ולא אמר
 'נחלת אברהם': הורי. לשון הריון, שהורוני במעי
 אמי, כמו 'הרה גבר' (איוב א:לח): עד תאות. עד קצות,
 כמו 'והתאויתם לכם לגבול קדמה' (במדבר לא:י),
 'תתאו לבא חמת' (שם לא:ח) 'תאות' אשכולין, כך חפרו
 מנחם בן סרוק; ואונקלוס תרגם: 'תאות גבעת עולם'
 לשון תאוה וחמדה, ו'גבעת' לשון 'מצקי ארץ'
 (שמואל א:לו) – שחמדתן אמו והזקימתו לקבלן;
 תחיין. כלם 'לראש יוסף': נזיר אחיו. 'פרישא
 דאחיה', שנבדל מאחיו, כמו 'וינזרו מקדשי בני
 ישראל' (ויקרא יז:כו), 'נזרו אחור' (ישעיה א:ד):

מפתח סדרי התנ"ך ראשי הסדרים הם פסוקי יסוד במחשבת ישראל. דוגמה לכך נמצאת ברש"י על פסוק כו

המסביר את המסר שבפסוק שנבחר לראש סדר כד בישיבה: הברכות שברכני הקדוש ברוך הוא גברו על הברכות
 שברך את הורי... וזהו שאמר ישעיה 'והאכלתיך נחלת יעקב אבירך' (ישעיה ראש סדר כד) ולא אמר נחלת אברהם.

מג כז, בנימין זאב יטרף בפקר יאכל עד ולערב יחלק שלל: כל-אלה שבטי צב ששי ו
 ישראל שנים עשר וזאת אשר-דבר להם אביהם ויברך אותם איש
 כט אשר כברכתו ברוך אתם: ויצו אותם ויאמר אלהם אני נאסף אל-עמי
 ל קברו אתי אל-אבתי אל-המערה אשר בשדה עפרון החתי: במערה
 אשר בשדה המכפלה אשר-על-פני ממרא בארץ כנען אשר קנה
 לא אברהם את-השדה מאת עפרן החתי לאחזת-קבר: שמה קברו את-
 אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את-יצחק ואת רבקה אשתו ושמה
 לב, לג קברתי את-לאה: מקנה השדה והמערה אשר-בו מאת בני-חתי: ויכל
 יעקב לצינת את-בניו ויאסף רגליו אל-המטה ויגוע ויאסף אל-עמיו:
 לד, לה ויפל יוסף על-פני אביו ויבך עליו וישק-לו: ויצו יוסף את-עבדיו
 לו את-הרפאים לחנט את-אביו ויחנטו הרפאים את-ישראל: וימלאו-לו

תרגום אונקלוס

כז בנימין בארעיה תשרי שכינתא ובאחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קורבנא
 ולעדן ומשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר קודשיא: כח כל אלין שבטיא דישראל תרי עסר ודא דמליל
 להון אבוהון ובריה יתהון גבר כברכתיה בריך יתהון: כט ופקיד יתהון ואמר להון אנא מתכניש לעמי קברו יתי
 לות אבהתי במערתא דבחקל עפרון חתאה: ל במערתא דבחקל כפילתא דעל אפי ממרא בארעא דכנען דבזון
 אברהם ית חקלא מן עפרון חתאה לאחסנת קבורא: לא תמן קברו ית אברהם וית שרה אתתיה תמן קברו
 ית יצחק וית רבקה אתתיה ויתמן קברית ית לאה: לב זבני חקלא ומערתא דביה מן בני חתאה: לג ושיצי יעקב
 לפקדא ית בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש לעמיה: לד ונפל יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי
 ונשיק ליה: לה ופקיד יוסף ית עבדוהי ית אסותא למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא ית ישראל: לו ושליומו ליה

פירוש רשי

(כז) בנימין זאב יטרף. זאב הוא אשר יטרף; נבא על
 שהיו עתידין להיות חטפנים, ו'חטפתם לכם איש
 אשתו' (שופטים יד: מג) – בפילגש בגבעה; ונבא על
 שאול שהיה נוצח באויביו סביב, שנאמר 'ושאול
 לכד המלוכה וגו' וילחם סביב וגו', במואב וגו'
 ובאדום וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע' (שמואל ח: כה):
 בפקר יאכל עד. לשון בזה ושלל, המתרגם 'עדאה'.
 ועוד יש לו דומה בלשון עברי: 'אז חלק עד שלל
 מרבה' (ישעיה יג: כז); ועל שאול הוא אומר, שעמד
 בתחלת בקרן וזריחתן של ישראל: ולערב יחלק שלל.
 אף משתשקע שמשן של ישראל על ידי נבוכדנאצר
 שיגלם לבבל, 'יחלק שלל' – מרדכי ואסתר שהם
 מבנימין, יחלקו את שלל המן, שנאמר 'הנה בית המן
 נתתי לאסתר' (אסתר ד: כא); ואונקלוס תרגמו על שלל
 הכהנים בקדשי המקדש: (כח) וזאת אשר דבר להם
 אביהם ויברך אותם. והלא יש מהם שלא ברכם, אלא
 קנטרן? – אלא כך פרושו: 'וזאת אשר דבר להם
 אביהם' – מה שנאמר בענין; יכול, שלא ברוך לראובן
 שמעון ולוי? – תלמוד לומר 'ויברך אותם' – כלם

מפתח סדרי התנ"ך

לאורו של רשי (כז): ועל שאול הוא אומר שני ראשי סדרים בספר שמואל מדגישים את צדקותו של שאול.
 סדר ה' ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבה מכל העם:
 סדר ו' ויאמר שמואל אל-כל העם הראיתם אשר בחר-בו ה' כי אין כמחו בכל העם וירעו כל העם ויאמרו יחי המלך:

מג

אֲרֻבָּעִים יוֹם כִּי כֵן יִמְלֹאוּ יְמֵי הַחַנּוּטִים וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שִׁבְעִים יוֹם: וַיַּחֲיוּ

לֹא וַיַּעֲבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל-בֵּית פְּרֹעֶה לֵאמֹר אִם-נָא מִצָּאתִי חַן

לִּי בְעֵינֶיכֶם דַּבְּרוּ-נָא בְּאָזְנֵי פְרֹעֶה לֵאמֹר: אֲבִי הִשְׁפִּיעָנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי

מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בָאָרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה-נָּא

לָט וַאֲקַבְּרָה אֶת-אָבִי וְאֶשׁוּבָה: וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה עֲלֶה וְקַבֵּר אֶת-אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר

מִה הִשְׁפִּיעָךְ: וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת-אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כָּל-עַבְדֵי פְרֹעֶה זִקְנֵי

מֵאָה בִיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וְבֵית אָבִיו וְכָל טַפָּם

מִבָּ וַצִּאֲנָם וּבְקִרָם עֲזָבוּ בָאָרֶץ גִּשְׁשָׁן: וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם-רֶכֶב גַּם-פָּרָשִׁים וַיְהִי

מִגֹּ הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד: וַיָּבֹאוּ עַד-גֵּרֶן הָאֹטֶד אֲשֶׁר בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם

מִדֹּ מִסְפַּד גָּדוֹל וְכְבֹד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֲבֵל שִׁבְעַת יָמִים: וַיֵּרָא יוֹשֵׁב

הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-הָאֲבֵל בְּגֶרֶן הָאֹטֶד וַיֹּאמְרוּ אֲבֵל-כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם

מִה עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אֲבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בַּעֲבַר הַיַּרְדֵּן: וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן

מִזֶּ כַּאֲשֶׁר צֻוּם: וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָּנָיו אֶרְצָה כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעְרַת שְׂדֵה

תרגום אונקלוס

ארבעין יומין ארי כן שלמין יומי חניטא ובכו יתיה מצראי שבעין יומין: לא ועברו יומי בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו כען קדם פרעה למימר: לא אבא קיים עלי למימר האנא מאית בקברי דאתקניית לי בארעא דכנען תמן תקברנני וכען אסק כען ואקבר ית אבא ואתוב: לט ואמר פרעה סק וקבר ית אבויך כמא דקיים עלך: מ וסליק יוסף למקבר ית אבוי וסליקו עמיה כל עבדי פרעה סבי ביתיה וכל סבי ארעא דמצרים: מא וכל בית יוסף ואחוי וביית אבוי לחדו טפלהון וענהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן: מב וסליק עמיה אף רתכין אף פרשין והות משריתא סגיתא לחדא: מג ואתו עד בית אדרי דאטד דבעברא דירדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוי אבלא שבעא יומין: מד וחזא יתיב ארע כנענאה ית אבלא בבית אדרי דאטד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים דבעברא דירדנא: מה ועברו בנוהי ליה כן כמא דפקידנון: מו ונטלו יתיה בנוהי לארעא דכנען וקברו יתיה במערת חקל

פירוש רש"י

ויבכו אתו מצרים שבעים יום. ארבעים לחניטה ושלשים לבכיה, לפי שבאה להם ברכה לרגלו – שפלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: (לח) אשר כריתי לי. כפשוטו, כמו 'כי יכרה איש' (שמות טו:לג); ומדרשו עוד מתישב על הלשון, כמו 'אשר קניתי'. אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לכרכי הים היו קורין ל'מכירה' – 'כירה'; ועוד מדרשו: לשון 'כרי' – 'דגור', שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו: 'טל זה בשביל חלקך במערה: (לט) כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה, לא הייתי מניחך; אבל ירא לומר 'עבר על השבועה!', שלא יאמר: 'אם כן אעבר על השבועה שנשבעתני לך שלא אגלה על לשון הקדש שאני מפיר, עודף על שבעים לשון, ואתה אינך מפיר בו'. כדאיתא

מפתח סדרי התנ"ך

ראה ברשי על פסוקים מה-מו המבאר שמכנה מחנה ישראל שבראש סדר ב' בחומש במדבר, נקבע כאן על ידי יעקב: כאשר צום. מהו 'אשר צום' ? – וישאו אתו בניו... וקבע להם מקום: שלשה למזרח, וכן לארבע רוחות. וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן... וזהו: 'איש על דגלו באתת' (במדבר ב:ב) באות שמסר להם אביהם לשא מטתו.

מז

הַמִּכְפֹּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשְּׂדֵה לְאַחֲזַת־קֶבֶר מֵאֵת עַפְרֹן הַחֲתִי וַיְחִי

מז עַל־פְּנֵי מִמָּרָא: וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיִמָּה הוּא וְאָחָיו וְכָל־הָעֲלִים אֹתוֹ לְקַבֵּר
מח אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת־אָבִיו: וַיֵּרְאוּ אֶחָיו־יוֹסֵף כִּי־מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ
מט לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יִשְׁיב לָנוּ אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ: וַיֵּצְאוּ
נ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנֵא
שׂא נָא פֶשַׁע אַחִיךָ וַחֲטֹאתָם כִּי־רָעָה גָמְלוּךָ וַעֲתָה שׂא נָא לִפְשַׁע עַבְדִּי
נא אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבֶךְ יוֹסֵף בְּדַבָּרָם אֵלָיו: וַיֵּלְכוּ גַם־אָחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי
נב וַיֹּאמְרוּ הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל־תִּירָאוּ כִּי הִתַּחַת
נג אֱלֹהִים אֲנִי: וְאַתֶּם חֹשְׁבֹתֶם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֹשְׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה

תרגום אונקלוס

כַּפְּלֵתָא דְּזִבְן אֲבָרְהָם יֵת חֻקְלָא לְאַחֲסֵנֶת קְבוּרָא מִן עֶפְרוֹן חֲתָאָה עַל אִפִּי מִמָּרָא: מִזְּיֵתב יוֹסֵף לְמַצְרִים הוּא וְאַחֻהוּ וְכָל דֹּסְלִיקוֹ עִמֵּיהּ לְמַקְבֵּר יֵת אֲבוּהֵי בִּתְרֵי דְקִבְרֵי יֵת אֲבוּהֵי: מַח וְחוּזוֹ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרִי מִית אֲבוּהוֹן וְאַמְרוּ דְּלֵמָא יִשְׂר לֵנָא דְּקִבְרֵי יוֹסֵף וְאַתְבָּא יֵתִיב לֵנָא יֵת כָּל בִּשְׁתָּא דְּגַמְלָנָא יֵתִיהּ: מִטּ וּפְקִידוֹ לֹות יוֹסֵף לְמִימֵר אֲבוּךָ פְּקִיד קָדָם מוֹתִיהּ לְמִימֵר: נָּה פְּדִין תִּימְרוֹן לְיוֹסֵף בְּבַעו שְׂבוּק כְּעֵן לְחוּבֵי אֲחֵךְ וְלִחֻטְאִיהוֹן אֲרִי בִּשְׁתָּא גְּמִלוּךְ וְכַעֲן שְׂבוּק כְּעֵן לְחוּבֵי עַבְדֵּי אֱלֹהָא דְּאַבְרָהָם וּבְכָא יוֹסֵף בְּמִלְלַתְהוֹן עִמֵּיהּ: נָּה וְאַזְלוּ אֶף אַחֻהוּ וּנְפִלוּ קְדָמוּהִי וְאַמְרוּ הָא אֲנַחְנָא לָךְ לַעֲבָדִין: נָּה וְאַמֵּר לְהוֹן יוֹסֵף לֹא תִדְחִלוֹן אֲרִי דְחֵלָא דִּי אָנָּה: נָּה וְאַתּוֹן חֲשַׁבְתּוֹן עָלֵי בִישָׁא מִן קָדָם יֵי אַתְחַשִּׁיבְתָּ לְטַבָּא כְּדִיל לְמַעֲבַד

פירוש רשי

'אוּלִי', כְּמוֹ 'אֵלִי לֹא תִלָּךְ הָאִשָּׁה אַחֲרַי' (לעִיל זֶלֶט),
 לְשׁוֹן 'שְׁמָא' הוּא; וַיֵּשׁ 'אוּלִי' לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה, כְּגוֹן
 'אוּלִי יִרְאֶה ה' בְּעֵינַי' (שְׁמוּאֵל כ:ג), 'אוּלִי ה' אוֹתִי'
 (יהושע ח:מה), הֲרִי הוּא כְּמוֹ 'לוֹ יְהִי כְדִבְרְךָ' (לעִיל
 כח:ג); וַיֵּשׁ 'אוּלִי' לְשׁוֹן 'אִם', 'אוּלִי יֵשׁ חֲמָשִׁים
 צְדִיקִים' (לעִיל טז:כד): (מֹט) וַיִּצְווּ אֵל יוֹסֵף. כְּמוֹ 'וַיִּצְוֶם
 אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (שְׁמוֹת ד:יב) – צוּה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
 לְהִיּוֹת שְׁלוּחִים אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָף זֶה 'וַיִּצְווּ' אֵל
 שְׁלוּחָם לְהִיּוֹת שְׁלִיחַ אֵל יוֹסֵף לֹאמַר לוֹ כֵּן; וְאֵת מִי
 צוּוּ? – אֵת בְּנֵי בִלְהָה, שֶׁהֵיוּ רִגְלִילִין אֲצִלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר
 'וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה' (לעִיל לז:ב): אֲבִיךָ צוּה. שְׁנוֹ
 בְּדִבְרֵ מִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם, כִּי לֹא צוּה יַעֲקֹב כֵּן, שֶׁלֹּא
 נִחְשַׁד יוֹסֵף בְּעֵינָיו: (נ) שֶׁאֵל נֹא לְפִשַׁע עֲבָדֵי אֱלֹהֵי
 אֲבִיךָ. אִם אֲבִיךָ מֵת – אֱלֹהֵיו קִים וְהֵם עֲבָדָיו:
 (נא) וַיֵּלְכוּ גַם אַחֲיו. מוֹסֵף עַל הַשְּׁלִיחוֹת: (נב) כִּי
 הִתַּחַת אֱלֹהִים אָנִי. שְׁמָא בְּמִקְוֹמוֹ אָנִי? בְּתַמְיָה. אִם
 הָיִיתִי רוֹצֶה לְהִרְעֵ לָכֶם כָּלוּם אָנִי יָכוֹל? וְהִלֵּא אֶתֶם
 כָּלְכֶם 'חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה', וְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא 'חֲשַׁבָּה
 לְטִבָּה', וְהִיאֵךְ אָנִי לְבָדִי יָכוֹל לְהִרְעֵ לָכֶם? :

(מז) הוא ואחיו וכל העלמים אתו. בחזרתך כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו, ובהליכתך – הקדים מצרים לאחיו, שנאמר 'ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך 'וכל בית יוסף ואחיו' (לעיל פסוק מ-מא)! אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען, שתלו כתריהם בארונם של יעקב, נהגו בהם כבוד: (מח) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו 'יראו'? הפירו במיתתו אצל יוסף; שהיו רגילים לסעד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן: לו ישטמנו. שמה ישטמנו. 'לו' מתחלק לענינים הרבה: יש 'לו' משמש בלשון בקשה ולשון 'הלואי', כגון 'לו יהי כדברך' (לעיל כה"ג), 'לו שמעני' (לעיל יט"ז), 'לו הואלנו' (יהושע ד"ח), 'לו מתנו' (במדבר יב"ה); ויש 'לו' משמש בלשון 'אם' ו'אולי', כגון 'לו חכמו' (דברים כז"ט), 'לוא הקשבת למצותי' (ישעיה כ"ז), 'ולו אנכי שקל על כפי' (שמואל ז"ב); ויש 'לו' משמש בלשון 'שמא' – 'לו ישטמנו' ואין לו עוד דומה במקרא, והוא לשון

מפתח סדרי התנך

לאורו של רש"י: (מט) אָבִיךָ צִוָּה. שְׁנוּ בְּדִבְרֵי מִפְּנֵי הַשְּׁלֹם עֶרַךְ הַשְּׁלֹם מִקְּבֵל מְקוֹם מְרֻכָּז בַּחלּוּקָה לַסְּדָרִים. סדר טז בדברים פותח במצוות הקריאה לשלום. כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאָתָהּ אֵלֶיהָ לְשָׁלֹם: החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (פרק יא) מאריך מאוד לדבר על מעלת השלום. וכך הוא כותב על פסוק זה: "ולא עוד אלא שביום נחמת ישראל מתבשרין תחילה בשלום... בני, בואו וראו כמה גדול כח השלום, שאפילו לשונאים אמר הקדוש ברוך הוא: פתחו להם בשלום, שנאמר: כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר וְגו'". וכך כותב רש"י על ראש סדר ט' בבראשית: וְאֵלֶּיךָ (דור הפלגה) הָיוּ נוֹהֲגִים אֲהֲבָה וְרַעוּת בֵּינֵיהֶם, שְׁנֵאֲמַר, שִׁפָּה אֶחָת וּבָרִים אֲחֵדִים, לְמַדָּת שִׁשְׁנָאוֹי הַמַּחֲלֵקֶת וְגִדּוֹל הַשְּׁלֹם: (לעיל ט:ט)

וראה גם את ראשי הסדרים: בראשית ט:א, לֹא־אָ, שְׁמוֹת ג:א, בַּמִּדְבָּר ו:א, שׁוֹפְטִים ו:א, יב:א, יג:א, שְׁמוּאֵל יד:א, מלכים כ:א, ירמיה טז:א, יִשְׁעִיָּה יג:א, כב:א, תהלים סדר ד:א, יח:א.

מג

נָד כִּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲלִית עִם־רַב: וַעֲתָה אֶל־תִּירָאוּ אֲנִכִּי אֲכַלְכֶּל אֶתְכֶם
 נָה וְאֶת־טַפְכֶם וַיִּנָּחֶם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לֶבָם: וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא
 נז וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים
 נז גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יָלְדוּ עַל־בְּרָכִי יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו
 אֲנִכִּי מָתָּה וְאֱלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 נח אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: וַיֵּשְׁבַע יוֹסֵף אֶת־בְּנָיו
 יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהָעֵלָתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה:
 נט וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחְנֹטוּ אוֹתוֹ וַיִּשֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרַיִם:

חזק

תרגום אונקלוס

כְּיוֹמָא הָדִין לְקִימָא עִם סָגִי: נָד וְכַעֲנָן לֹא תִדְחִלּוֹן אָנָּה אֲזוֹן יִתְכּוֹן וְיִתְפַּלְכּוֹן וְנַחֲמִים יִתְהוֹן וּמְלִיל תִּנְחַוּמִין
 עַל לְפָהּוֹן: נָה וַיִּתֵּיב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבוּהִי וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶסֶר שָׁנִין: נז וַיִּחַזַּא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵין
 תְּלִיתַיִין אִף בְּנֵי מְכִיר בֶּר מְנַשֶּׁה אֲתִילִידוֹ וְרַבִּי יוֹסֵף: נז וַאֲמַר יוֹסֵף לְאֶחָוְהִי אָנָּה מֵאִית וַיִּי מְדַכָּר דְּכִיר יִתְכּוֹן
 וַיִּסִּיק יִתְכּוֹן מִן אֶרְעָא הָדָא לְאֶרְעָא דְקַיִים לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: נח וַאֲוִמִי יוֹסֵף יִתְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר מְדַכָּר
 דְּכִיר וַיִּתְכּוֹן וַיִּתְסַקּוֹן יִתְ גְּרַמִּי מִכָּא: נט וּמִית יוֹסֵף בֶּר מֵאָה וָעֶסֶר שָׁנִין וַיַּחְנֹטוּ יִתְהִי וְשִׁמּוּהִי בָּאָרוֹנָא בְּמִצְרַיִם:

פירוש רש"י

(נָד) וַיְדַבֵּר עַל לֶבָם. דְּבָרִים הַמִּתְקַבְּלִים עַל הַלֵּב: רָאָה, וְנִשְׁתַּבַּח בָּהֶם וַאֲמַר 'אֲחֵי הֵם', וּלְבַסּוֹף
 עַד שֶׁלֹּא יִרְדָּתָם לְכָאן, הָיוּ מְרַנְּנִים עָלַי שְׁאֲנִי הֵרַג אוֹתָם! יֵשׁ לָךְ אֶחָ שֶׁהוֹרֵג אֶת אֶחָיו! דְּבָר
 עָבֵד, וְעַל יְדִיכֶם נֹדַע שְׁאֲנִי בֶן חוֹרִין, וְאֲנִי הוֹרֵג אַחֶר: עֲשֵׂה נִרוֹת לֹא יָכֻלוּ לְכַבּוֹת נֵר אֶחָד וְכו':
 אֶתְכֶם – מֶה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת: כֵּת שֶׁל בַּחוּרִים (נז) עַל בְּרָכִי יוֹסֵף. כְּתִיבָהּ גִּדּוּלָן בֵּין בְּרָכִיו:

מפתח סדרי התנ"ך

במנהג ארץ ישראל, הפטרת סדר מג' הפותח במילים: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בְּנָיו הֵיא בִּנְבוּאָה יִשְׁעִיה (י:ז) וְלֹא־אֲתִי קְרִאתָ
 יַעֲקֹב כִּי־יָגַעַתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל. מדרש רבי תנחומא מחבר שני פסוקים אלו: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בְּנָיו – לגלות להזן את הקץ,
 נגלה עליו הקדוש־ברוך־הוא, אמר לו: לבניך אתה קורא, ולי לאו! שכן ישעיה אומר וְלֹא־אֲתִי קְרִאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעַתָּ
 בִּי יִשְׂרָאֵל. וכך פייט רבי ינאי על הסדר (עמ' 257):

יָגַעַתָּ בִּי / נִמְתָּה לְאִישׁ תָּם // לְהוֹדִיעַ אַחֲרִית / אֲשֶׁר מִימֶךָ נִחַתָּם

יִדְרֹךְ קִירְבָתָה / בְּיוֹם אֲשֶׁר קִירְבָתָה // אוֹתָם הוֹקְרָתָה / וְאוֹתוֹ לֹא קְרִאתָה

רבי ינאי מפרש: יָגַעַתָּ בִּי – הוֹגַעַת אוֹתִי לְגִלוֹת אֶת הַקֵּץ, מְבַלִּי אֲשֶׁר קְרִאתָ לִי לְהוֹדִיעַ עִמִּי.

וכמו במקרים אחרים, גם כאן, סיום ההפטרה הוא בפסוק שנקבע בראש סדר: כֹּה־אָמַר ה' מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֵאֲלוֹ ה'
 צְבָאוֹת אֲנִי רֹאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבְּלַעֲדִי אֵין אֱלֹהִים (ישעיה יח:א). המסר שבפסוק זה מורחב בנביא ישעיה בסמוך
 בסדר כ' בפסוקים יא–יח שִׁמְעֵה אֵלִי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מְקַרְאִי אֲנִי־הוּא אֲנִי רֹאשׁוֹן אִף אֲנִי אַחֲרוֹן: ... הַקִּבְצוֹ כְּלָכֶם וְשִׁמְעוּ... לֹא
 מֵרֹאשׁ בְּסֵתֶר דְּבָרַתִּי... כֹּה־אָמַר ה' גֵּאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל מְדִרְיָנְךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ: לוֹא
 הַקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי וַיְהִי כִנְהַר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגִלִּי הָיָה: וַיְהִי כַחוֹל זֶרְעֶךָ וְצִאֲצָאִי מֵעֵיךְ כְּמַעֲוֹתַי לֹא־יִכְרַת וְלֹא־יִשְׁמַד
 שְׁמוֹ מִלְפָּנַי:

ובמסר זה מסיים גם מדרש רבי תנחומא (שציטטתי לעיל): כִּיּוֹן שְׂרָאָה אוֹתוֹ יַעֲקֹב, הַתְּחִיל אוֹמַר לְבָנָיו, בִּבְקִשָּׁה מִכֶּם
 הָיוּ מְכַבְּדִים לְהַקְדֹּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, כִּשֶּׁם שֶׁכְּבֹדוּהוּ אֲנִי וְאֲבוֹתַי... אָמְרוּ לוֹ, יוֹדְעִין אֲנוּ מֶה בְּלִבְךָ.

עֲנוּ כוֹלָם, שִׁמְעֵה יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד: (דברים, ראש סדר ו)

הפטרה ארץ ישראלית זו, הכוללת שלושה עשר פסוקים, נקראת כפי מנהגנו היום, בתוך הפטרת סדרת ויקרא,
 המתחילה בפסוק עִם־זו יִצְרָתִי לִי תַחֲלִתִי יִסְפְּרוּ: ובה, למנהג הספרדים והאשכנזים, שלושים ואחד פסוקים. מעניין
 שלמנהג התימנים סיום הפטרת סדרת ויקרא זהה לסיום ההפטרה הארץ ישראלית לסדר כאן, סדר מג' בבראשית.

המנהג לומר "חזק" בקול רם בסיום קריאה בתורה מתבסס על ציווי ה' לַיהוֹשֻׁעַ (י:א) רִק חֲזַק וְאַמֵּץ מְאֹד לְשִׁמֹּר לַעֲשׂוֹת
 כְּכָל־הַתּוֹרָה, בְּחֶלֶק מִקְהִילוֹת יִשְׂרָאֵל הוֹרַחְבָּה הַקְּרִיאה חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזַּק עַל פִּי דְבָרֵי יוֹאֵב לְאַבְיִשִׁי אֲחִיו בְּמִלְחַמָּתָם
 פָּנִים וְאַחֲרֵי נֶגֶד בְּנֵי עֲמוֹן וְאַרְם: חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד־עֲמָנוּ וּבְעַד עַרְי אֱלֹהֵינוּ וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו: עֵרֶךְ אֲמוּנִי זֶה,
 שֶׁאֲנַחְנוּ נִתְחַזַּק וְה' יַעֲשֶׂה נִקְבַּע כְּרֹאשׁ סֵדֶר כֹּה בְּשִׁמוּאֵל. גַּם הַפְּסוּק הַמִּקְבִּיל בְּדְבָרֵי הַיָּמִים (ח:א) חֲזַק וְנִתְחַזַּקְהָ
 בְּעַד־עֲמָנוּ וּבְעַד עַרְי אֱלֹהֵינוּ וְה' הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: נִקְבַּע כְּרֹאשׁ סֵדֶר.

ללמדנו את חלקנו במימוש הבטחת ה' בְּיַד יִרְמְיָה (כז:א) וְאָתָּה אֶל־תִּירָא עֲבָדִי יַעֲקֹב וְאֶל־תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי
 מוֹשִׁיעַךְ מִרְּחוֹק וְאֶת־זֶרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שָׁבִים וְשֶׁב יַעֲקֹב וְשִׁקֵּט וְשָׁאֲנָן וְאֵין מִחְרִיד: מִסֵּר זֶה, הַמְּשׁוּלָּב בְּהַבְטַחַת ה'
 "אֶל־תִּירָא" וּבְצִוּוֹי "חֲזַק וְאַמֵּץ" וּבְמִבְחָנוֹ הַמַּעֲשִׂי "חֲזַק וְנִתְחַזַּק" נִמְצָא בְּתֵנֶךְ בְּרָאשֵׁי סְדְרֵים רַבִּים.

ב וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-דָוִד לָמוּת וַיֵּצֵא אֶת-שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: אֲנֹכִי הֵלֵךְ בְּדַרְךְ ה' ^ה
 ט כָּל-הָאָרֶץ וַחֲזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: וְשִׁמְרָתָּ אֶת-מִשְׁמֶרֶת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ^ט
 לָלֶכֶת בְּדַרְכֵּיו לְשֹׁמֵר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֲדוּתָיו כַּכְתוּב בְּתוֹרַת ^י
 מֹשֶׁה לְמַעַן תִּשְׁכִּיל אֶת כָּל-אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: לְמַעַן ^י
 יָקִים יְהוָה אֶת-דְּבָרֹו אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם-יִשְׁמְרוּ בְנִיךָ אֶת-דִּרְכָּם ^{יא}
 לָלֶכֶת לִפְנֵי בְּאֻמַּת כָּל-לְבָבָם וּבְכָל-נַפְשָׁם לֹא-יִכָּרֵת לָךְ אִישׁ ^{יא}
 מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וְגַם אֶתָּה יִדְעָתָּ אֵת אֲשֶׁר-עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן-צְרוּיָה ^{יא}
 אֲשֶׁר עָשָׂה לְשֹׁנֵי-שָׂרֵי צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן-נֹר וְלַעֲמָשָׂא בֶן-יִתְרֹ ^{יא}
 וַיַּהֲרֹגֵם וַיִּשָּׂם דְּמֵי-מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֻרְתּוֹ אֲשֶׁר ^{יב}
 בְּמַתָּנָיו וּבִנְעָלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו: וַעֲשִׂיתָ כְּחֻכְמָתְךָ וּלֹא-תוֹרַד שְׂיִכְתּוֹ ^{יב}
 בְּשָׁלֹם שְׂאֵל: וּלְבָנִי בְרוּזִי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה-חֹסֶד וְהָיוּ בְּאֶכְלִי שֶׁלֶחֶן ^{יג}
 כִּי-כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבִרְחִי מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם אַחִיךָ: וְהִנֵּה עֹמֵךְ שֹׁמְעִי ^{יד}
 בֶּן-גִּרְאָ בֶן-הַיְּמִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נַמְרָצָת בַּיּוֹם לְכַתִּי ^{יד}
 מִחֲנִיִּם וְהוּא-יֵרַד לְקִרְאָתִי הִירָדָן וְאֶשְׁבַּע לוֹ בַּיהוָה לֵאמֹר אִם-אֶמִיתְךָ ^{יד}
 בְּחֶרֶב: וְעָתָה אֶל-תִּנָּקְהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אַתָּה וַיִּדְעָתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-לוֹ ^{טו}
 וְהוֹרַדְתָּ אֶת-שְׂיִכְתּוֹ בְּדָם שְׂאוֹל: וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עַם-אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּעִיר ^{טז}
 דָּוִד: פ
 יז וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל-יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שִׁבְעִי ^{יז}
 יח שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשׁ שָׁנִים: וּשְׁלֹמֹה יָשָׁב עַל-כִּסֵּא דָּוִד ^{יח}
 אָבִיו וַתִּכֶּן מַלְכּוֹ מְאֹד: ססס